

Bomen nieuws

Leeftijdsbepaling door
zwammenonderzoek

Boomperikelen in Delft
tussen 1880 en 1885

Wilde appelbomen
in Nederland

In dit nummer

4

INSPECTIE VAN MONUMENTALE BOMEN

Het Landelijk Register van Monumentale Bomen is over een half jaar voor iedereen op internet te raadplegen. Op dit moment zijn vrijwilligers bezig om de bomen te checken. Corine van Dun ging mee op inspectie in Arnhem.

10

BOMEN OP **BEGRAAFPLAATSEN**

Ada Wille schreef twee jaar geleden met Marko Mouwen het boek 'Bomen op Begraafplaatsen'. Ze vertelt wat ze tijdens haar onderzoek is tegengekomen. Wille hoopt ontwerpers en beheerders te prikkelen eens andere sortimentskeuzen te maken.

16

STORM EN BOMEN

In oktober 2013 waaiden in Amsterdam meer dan 1000 bomen om, in Rotterdam nog geen 100. Huib Snee gaat in op de oorzaken van het omwaaien van bomen en legt uit wat eraan gedaan kan worden.

EN VERDER IN DIT NUMMER

Inleiding.....	3
Leeftijdsbepaling door zwammenonderzoek	6
In memoriam Douwe van der Heij.....	8
In het kort.....	9
De burenschouder en 'Bomen met je burenschouder'.....	12
Wilde appelbomen in Nederland.....	14
Kwaliteit voor kwantiteit.....	19
Boomeriken in Delft tussen 1880 en 1885.....	22
Boekrecensie, colofon	23
Gered!.....	24

Omslag: De Twaalf Apostelen in park Sonsbeek, foto: Luc Verhees

Bomen met een verhaal

VEEL ARTIKELEN OVER MONUMENTALE BOMEN DEZE KEER IN BOMENNIEUWS. HOE KAN HET OOK ANDERS, NU DE NIEUWE WEBSITE VAN HET LANDELIJK REGISTER VAN MONUMENTALE BOMEN BIJNA KLAAR IS.

Achter de schermen is er hard aan gewerkt om de website zo mooi mogelijk te maken. In januari is besloten tot een inspectieronde, zodat de (meeste) bomen binnenkort ook voorzien zullen zijn van actuele gegevens. Als dan de nieuwe website online komt, kunt u mooie tochten plannen langs de monumentale bomen met de juiste gegevens. Het enthousiasme waarmee onze vrijwilligers werken aan de inspectie van de bomen uit het register is enorm!

Corine van Dun, onze hoofdredacteur, ging met Jeroen Philippona op bomeninspectie in park Sonsbeek. Ook ging zij op pad met Gerrit Jan Keizer. Lees hoe hij de leeftijd van bomen bepaalt aan de hand van de aanwezigheid van zwammen.

Dat niet alle bomen een respectabele leeftijd (kunnen) behalen, is te merken om ons heen. Vaak zijn ze op de verkeerde plaats geplant of de omstandigheden zijn in de loop der tijd veranderd. Henk van Scherpenzeel breekt een lans voor bomen op de juiste plaats. Het gebeurt ook regelmatig dat gezonde bomen een storm niet overleven. Huib Sneeplegt uit hoe dit komt en noemt een aantal oplossingen.

Contactpersoon Piet van der Eijk ontdekte dat problemen met hoge bomen en overhangende takken al eeuwenoud zijn. In de gemeenteraad van Delft werd hierover uitgebreid vergaderd, zie zijn artikel *Boomperikelen in Delft tussen 1880 en 1885*. Het juridische artikel van Frank Warendorf gaat over bomen en burens. Hij blikkt vooruit

op een nieuwe vorm van rechtspraak: via de digitale snelweg. En hij licht een tipje van de sluier op van het opnieuw uit te geven boekje *Bomen met je burens*.

Op 13 maart 2014 overleed Douwe van der Heij, ereadviseur van de Bomenstichting. Hij heeft veel voor de Bomenstichting en de bomen betekend. Onze oud-directeur Marjan van Elsland heeft een in memoriam geschreven.

Natuurlijk zijn er ook korte berichten. Van bomen die gered zijn. De mededelingen vanuit het bestuur. U bent van harte uitgenodigd om mee te gaan met de donateursexcursie naar park Sonsbeek. En vergeet de Dierckx-lezing niet over Bomen op begraafplaatsen. De sprekers, Ada Wille en Marko Mouwen, hebben over dit thema een boek geschreven. Meer hierover in deze Bomennieuws.

In het vorige nummer kondigden we aan dat de spreuwenkast in de tuin van de Bomenstichting mee zal doen aan Beleef de Lente. Helaas zijn de spreuwen dit jaar ergens anders gaan broeden en niet in de kast met de camera van Beleef de Lente. Eigenlijk wel goed dat we de natuur niet naar onze hand kunnen zetten.

Tot slot heeft Bert Maes een bijzonder artikel geschreven over de wilde appel. Een fruitboom die bijna uitgestorven is. Geniet van de boeiende historie van de voorouder van onze appel.

Hanna Hirsch

VIERENDERTIG JAAR NA DE START VAN HET LANDELIJK REGISTER VAN MONUMENTALE BOMEN OP 4 APRIL 1980 IS HET BIJNA ZOVER DAT DIE JARENLANG VERZAMELDE GEGEVENS ZICHTBAAR WORDEN OP EEN VOOR IEDEREEN TOEGANKELIJKE WEBSITE. MAAR VOORDAT HET ZOVER IS MOET ER EEN TUSSENSTAP WORDEN GEZET. EERST MOET WORDEN GECONTROLEERD OF DE GEGEVENS GOED ZIJN OVERGEKOMEN IN DE NIEUWE DATABANK. EN ER MOET EEN NIEUWE INVENTARISATIE VAN DE BOMEN PLAATSVINDEN, WANT DAT IS ALWEER ENKELE JAREN GELEDEN. CORINE VAN DUN EN BOOMINSPECTEUR JEROEN PHILIPPONA DOEN ONDERZOEK IN PARK SONSBEEK IN ARNHEM.

Inspectie van MONUMENTALE BOMEN

De controleronde gebeurt deze zomer door daarvoor opgeleide boominspecteurs. Vervolgens wordt de website toegankelijk voor iedereen en kan iedereen zien waar de bomen staan. Ook oude en nieuwe foto's zijn dan zichtbaar. De training en begeleiding van de boominspecteurs ligt in handen van Joris Voeten, coördinator Landelijk Register van Monumentale Bomen (LRMB).

Jeroen vraagt me of ik de boom in het grasland op de hoek van de Zijpendaalseweg en de Sonsbeekweg op de lijst zou zetten als monumentale boom. 'Tja, hij staat wel op een mooie plek, zo in zijn eentje op de hoek, duidelijk herkenbaar', ant-

woord ik. Daarmee blij ik direct één van de criteria te noemen waaraan een monumentale boom moet voldoen, zegt Jeroen Philippona. Naast boominspecteur van het Landelijk Register van Monumentale Bomen is Jeroen ook contactpersoon van de Bomenstichting en één van de 'koplopers' die de nieuwe website hebben getest voordat de boominspecteurs aan de controleronde zijn begonnen.

In zijn vrije tijd gaat Jeroen op zoek naar bomen die al in het register staan of er volgens hem nog in moeten komen. Op de Apostelenberg in het park zijn zo'n twee eeuwen geleden twaalf Hollandse lindes geplant, in een cirkel, de Twaalf Apostelen. In de jaren zeventig is er één omge-

waaid, waardoor er nu nog maar elf staan. Jeroen vindt dat de Twaalf Apostelen in het register opgenomen moeten worden. Ze zijn volgens hem te beschouwen als cultureel erfgoed, staan op een markante plek, zijn ouder dan tachtig jaar en de conditie van de overgebleven bomen is goed.

METEN IS WETEN

Verderop in het park meten we de omtrek en de hoogte van een aantal bomen. 'Nu het register voor het grote publiek wordt opengesteld moeten de gegevens natuurlijk wel kloppen. Dus inspecteren we van de bomen die er al in staan of ze nog leven, of ze op de juiste plaats op de kaart staan, of de soort klopt, etc., etc.' Ook de boomomtrek en de hoogte worden opnieuw gemeten', legt Jeroen uit. Van de vijftien gecontroleerde bomen en boomgroepen blijken drie bomen dood. De andere geregistreerde bomen staan er nog wel. De meeste zien er goed uit en zijn sinds de eerste registratie nog wat gegroeid.

KAMPIOENEN

In de Arnhemse stadsparken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem staan een paar kampioenen. Je vindt er de op één na dikste tamme kastanje van ons land en de hoogste vertegenwoordigers in Nederland van ten minste acht of negen soorten, waaronder beuk, moerascipres, watercipres, wintereik, Hongaarse en Amerikaanse eik, lariks en zwarte els. Net buiten het park, aan de Dalweg, staat een indrukwekkende zomereik.

Foto: Corine van Dun

In het naburige park Zypendaal bezoeken we een reuzenlevensboom van 31 meter hoog en iets verderop bij de oprijlaan van park Gulden Bodem aan de Schelmseweg, vinden we drie prachtige tamme kastanjes. Wellicht de meest fotogenieke bomen in het register. Vlakbij meten we twee mammoetbomen op. Terug in Sonsbeek bestuderen we de laatste bomen die geïnspecteerd moeten worden, een moerascipres en een watercipres.

De hoogte van de bomen meet Jeroen met een laserapparaat, een Nikon Forestry 550. 'Dat gaat tegenwoordig met deze instrumentjes een stuk beter. Eerder werden boomhoogtes vaak slordig of fout gemeten, met grote verschillen als gevolg.' Hij vindt het jammer dat de hoogste Amerikaanse eik (40 meter) in Neder-

Foto: Corine van Dun

land niet apart in het register staat geregistreerd. 'Het is goed dat het park Sonsbeek in het register als geheel staat vermeld, maar bijzondere bomen mogen ook apart vermeld worden.' De Hongaarse eik (32 m hoog en 3,6 m in omtrek) is daar volgens Jeroen een voorbeeld van. Voor alle nieuw aangemelde monumentale bomen besluit de in oprichting zijnde beoordelingscommissie of ze ook daadwerkelijk in het Landelijk Register van Monumentale Bomen worden opgenomen.

BOOMINSPECTEURS EN BOOMINSPECTIES

Voor de inspectieronde in de zomer van 2014 zijn 185 boominspecteurs actief, waaronder twaalf koplopers. Wellicht willen ze ook daarna nog bomen blijven controleren en nieuwe bomen aanmelden.

Foto: Jeroen Philippoona

De boominspecteurs zijn gezocht onder de contactpersonen, European Tree Workers, de European Tree Technicians, leden van de Nederlandse Dendrologische Vereniging en boomenthousiastelingen bij andere natuurorganisaties als het IVN en de KNNV. Na aanmelding hebben de nieuwe inspecteurs voor het uitvoeren van de controle instructies gekregen van Joris Voeten. Daarnaast wordt het mogelijk gemaakt dat European Tree Workers met het controleren van de bomen punten voor hercertificering kunnen behalen.

In het register staan 15.127 boomobjecten. Een boomobject kan een alleenstaande boom zijn, maar ook een laan, een groep of rij bomen of een park. Het park Sonsbeek in Arnhem en het Vondelpark in Amsterdam zijn parken die als geheel een boomobject

vormen. Alle boomobjecten bij elkaar tellen in totaal 32.861 bomen.

Het lijkt een hele klus om al die bomen te controleren. Maar vele handen maken licht werk: als iedere vrijwilliger de bomen in eigen dorp, stad of gemeente controleert en de gegevens via de website doorgeeft, wordt er veel bereikt. 'Een zondag rondfietsen met een speurtocht naar monumentale bomen in eigen omgeving vindt eigenlijk niemand vervelend. Het nuttige verenigd met het aangename, een typisch voorbeeld van win-win', aldus Joris Voeten.

En dan hopen we u in de volgende Bomennieuws te vertellen dat 80% van de bomen goed op de kaart staat en dat de website voor u allen toegankelijk is!

Leeftijdsbepaling door zwammenonderzoek

HET IS EEN FRAAIE EN IMPOSANTE ZOMEREIK DIE MYCOLOOG EN BOSECOLOOG GERRIT JAN KEIZER GEBRUIKT OM ME ZIJN MYCOLOGICAL TREE ASSESSMENT METHODE TE DEMONSTREREN. RUIM VEERTIG JAAR GELEDEN WERKTE HIJ DAGELIJKS VRIJWEL NAAST DE BEWUSTE BOOM. MAAR TOEN HAD HIJ ER NOG GEEN OOG VOOR. HET WAS ZIJN VROUW DIE HEM DRIE JAAR GELEDEN OP DEZE VETERANE EIK MOEST WIJZEN. VOLGENS KEIZER BEHOORT HIJ TOT DE OUDSTE ZOMEREIKEN IN ONS LAND. HIJ SCHAT DE BOOM OP 600 JAAR.

Foto: Corine van Dun

Foto: Corine van Dun

Foto: Gerrit Jan Keizer

Biefstukzwam

Foto: Gerrit Jan Keizer

Zwavelzwam

Foto: Gerrit Jan Keizer

Bruinrot

Keizer kijkt naar de aanwezigheid van zwammen op en bij de boom, die meer of minder exclusief deel uitmaken van het boomsoort eigen ecosysteem. Dat is voor hem een goede methode om de leeftijd van een (holle) boom te bepalen, waaraan dendrochronologisch onderzoek niet meer mogelijk is. In Nederland komen op en bij inlandse eiken ruim 50 verschillende boomsoortgebonden paddenstoelen en zwammen voor.

GRENSBOOM

De zomereik (*Quercus robur*) in het park van Dimence Psychiatrisch centrum Rielerenk, vanouds bekend als Brinkgreven, in Deventer, heeft waarschijnlijk als marke- of grensboom bij het herenhuis in het Generaalsbos gestaan.

Keizer wijst op een drietal uitstulpingen aan de stamvoet van de eik. 'Dat is een door de zwamvlok van de biefstukzwam (*Fistulina hepatica*) veroorzaakte woekering (bastnecrose) die is uitgegroeid tot een grote puist. Op deze plek zijn de sporen van de biefstukzwam ooit via een beschadiging binnengedrongen. Het zich vanuit de sporen ontwikkelende mycelium breidt zich in eerste instantie via een mergstraal van buiten naar binnen uit. Verder volgens 'eet' het op zijn weg terug meerdere spinthoutjaarringen 'leeg'. Uiteindelijk komt de zwamvlok naast of vanuit de puist weer naar buiten en vormt dan een eenjarig vruchtlichaam. Als je dat ziet bij een op natuurlijke wijze oud geworden veterane zomer- of wintereik, weet je dat de boom in zijn tweede levensfase is, de fase van volwassenheid.'

KROONREDUCTIE

De eik is op gezichtshoogte gesplitst. Er steken van daaruit twee stammen omhoog. Je kunt zo in de holle stam kijken. En behalve de stam is ook de linkertak omhoog flink uitgehold. De rechterstam is nog open maar groeit aan de onderkant ook weer dicht. De uithollingen worden veroorzaakt door de bruinrot van het kernhout veroorzakende saprotrofe zwavelzwam (*Lae-tiporus sulphureus*). De afbraak van het kernhout in stam en zware kroontakken en de als gevolg daarvan ont-

stane spontane kroonreductie is volgens Keizer een voorwaarde voor een eik om op een natuurlijke wijze oud te kunnen worden.

WIT- EN BRUINROTTERS

Hoog in de boom is volgens Keizer eerder de parasitaire eikenvuurzwam (*Phellinus robustus*) actief geweest. De eikenvuurzwam is volgens Keizer een aan eiken gebonden witrotter die niet alleen de cellulose, maar ook de lignine (houtstof) volledig afbreekt. 'Bij een inlandse eik duurt het heel lang voordat deze witrotter zich via een stamwond kan vestigen. Bij een Amerikaanse eik gaat dat sneller. Die beschikt niet over looizuur en heeft geen thyllen, met als gevolg dat hij geen weerstand aan invasies van kernhout afbrekende zwammen kan bieden.'

Daarnaast draagt de saprotrofe doolhofzwam (*Daedalea quercina*) soms ook bij aan reductie van de kroon. De doolhofzwam is een eveneens aan eiken gebonden bruinrotter, die alleen de cellulose in het kernhout van de stam en de zware kroontakken afbreekt, waardoor spontane kroonbreuk optreedt.

'Deze boom is aan het einde van zijn tweede levensfase. En omdat hij een heel natuurlijk en niet door mensenhanden gestuurd verouderingsproces

Hoog in de boom is eerder de parasitaire eikenvuurzwam actief geweest

lijkt te hebben doorgemaakt, moet hij ongeveer 600 jaar oud zijn', vertelt Keizer. De natuurlijke veroudering heeft er volgens hem voor gezorgd dat de kroon veel kleiner is geworden dan de dikte van de onderstam zou doen veronderstellen. 'Hoewel de boom nu gedeeltelijk wordt omgeven door andere bomen, moet hij in het verleden solitair zijn geweest. Met een veel bredere en hogere kroon. Daarom heeft hij die brede onderstam. Alleen de binnenkroon is overgebleven. De buitenkroon is op natuurlijke wijze verdwenen door toedoen van de eerder genoemde zwammen. Deze zwammen reduceren uiteindelijk de hele boom, waardoor alleen de takjes en twijgen aan de resterende kroondelen en het voor de verminderde bladbezetting

compenserende stamschot in leven blijven.'

BIEFSTUKZWAMMEN

Biefstukzwammen onttrekken looizuur aan de eik. Ze kunnen in of op een zomer- of wintereik (of een tamme kastanje) gaan groeien als er een beschadiging is opgetreden. Vroeger waren het vooral dieren zoals paarden en runderen die met hun hoeven stamvoetbeschadigingen veroorzaakten als ze de blaadjes en twijgen van laaghangende takken probeerden te bereiken. Tegenwoordig ontstaan dergelijke beschadigingen door maaimachines, waardoor de biefstukzwam al op veel jongere eiken verschijnen kan. Aan de stamvoet - en met name tussen de wortelaanzetten - van veterane eiken kan ook de in ons land zeer zeldzame boomnif of eikenweerschijnzwam (*Inonotus dryadeus*) worden aangetroffen.

HET EINDE

In zijn derde en laatste levensfase krijgt de eik te maken met een eveneens exclusief aan zomer- en wintereik gebonden houtzwam: *Piptoporus quercinus* (ook wel genoemd *Buglossoporus pulvinus*), die in Nederland en de ons omringende landen tot in Polen en Litouwen (nog) niet voorkomt. In Groot-Brittannië, Zweden en Denemarken treft men deze eenjarige zwam uitsluitend op gedurende vele eeuwen actief door mensen beheerde zomer- en wintereiken aan.

Ook de laatste levensfase duurt bij een gezonde eik ongeveer driehonderd jaar. Als een individuele eik aan zijn einde komt, treedt volgens Keizer regelmatig noodbloei op. 'Normaal zit in een eikel voor ongeveer vijf jaar voedsel voor het kiemplantje. Bij heel oude eiken, die aan het einde van hun leven zijn gekomen, is dat niet meer het geval. Dan zijn de meeste eikels steriel.'

Keizer concludeert uit zijn onderzoek dat de eik in Deventer ongeveer vijftig tot honderd jaar ouder is dan de bekende Kroezeboom van Fleringen en de veterane zomereik van kasteel Verwolde in het Gelderse Laren.

'Een pionier en criticus op het gebied van bomen, te vroeg geveld...' *Ronald Loch*

Douwe van der Heij (1936-2014)

In 1975 werd Douwe van der Heij voorzitter van de gloednieuwe studiecommissie Onderzoek Bomen In Stadsmilieu (OBIS). Ik zat daarin namens het latere Alterra. Dat was het begin van onze vriendschappelijke samenwerking. Douwe werkte toen in Den Haag, maar werd kort daarna benoemd als chef plantsoenen in Gouda, waar hij tot zijn pensioen bleef. Gouda is een moeilijke stad voor bomen, omdat de grond voortdurend zakt en dus steeds opgehoogd moet worden. Het vraagt kennis en inventiviteit om oplossingen te bedenken en overredingskracht om deze door het gemeentebestuur goed te laten keuren. Dat lukte, en in die jaren werd Gouda een groene stad.

In 1975 introduceerde Douwe me ook bij de Intergemeentelijke Studiegroep Bomen (ISB). Die had hij in 1973 opgericht, samen met bomenmensen uit de vier andere grote steden. De ISB was, en is nog steeds, een feest, waar een groeiend aantal deelnemers ervaringen uitwisselt en bij elkaar in de keuken kijkt. De Bomenstichting mocht meekijken. Douwe was er jarenlang voorzitter van. Met zijn kritische inbreng en scherp inzicht bleef hij ook na zijn pensioen een waardevolle deelnemer.

In 1983 werd Douwe contactpersoon van de

Bomenstichting. In 1999 vroeg ik hem voor de redactie van Bomennieuws. Hij werd al snel redactievoorzitter en had zijn eigen column, waarin hij de draak stak met misstanden: 'Er zijn teveel mensen, die zonder kennis veel menen te weten.' Hij bedacht bijvoorbeeld de term 'plee-borstels' voor bolbomen: 'Dat zijn toch geen bómen.'

Bij zijn pensionering in 2001 mocht ik hem tot ereadviseur van de Bomenstichting benoemen wegens zijn verdiensten voor de bomen en onze stichting. Douwe hield ons scherp door er steeds weer op te wijzen dat het 'preken voor eigen parochie' niet helpt. We moesten stedenbouwers en ontwerpers gaan overtuigen.... Na de doorstart van de Bomenstichting is Douwe nog even betrokken geweest als bestuurder en redactielid, maar hij was ongeduldig en stapte er weer uit.

Tijdens een fietstocht met zijn vrouw Hannie is Douwe verongelukt. Zijn familie bracht hem door een erehaag van mensen en oude bomen naar het crematorium op de begraafplaats die hij zelf had aangelegd. Passend, maar wrang.

We zullen hem missen.

Marjan van Elstrand

IN HET KORT

Nieuw logo

Jet Westbroek, onze vaste grafisch ontwerper, schonk de Bomenstichting een mooi nieuw logo: een krachtige, stevige boom in de vorm van een blad. We zijn er blij mee!

Uitbreiding bestuur

Peter Lommerse is sinds 1 april bestuurslid van de Bomenstichting. Hij werkte op verschillende (boom)kwekerijen, tot in de Verenigde Staten aan toe. Zijn passie voor de natuur resulteerde er uiteindelijk in dat hij een middelbare bosbouwopleiding volgde (Hogeschool Van Hall Larenstein). Daarna heeft Peter 15 jaar bij Staatsbosbeheer gewerkt, in diverse technische functies. In die tijd heeft hij een studie rechten afgerond en momenteel werkt hij als jurist bij de Dienst Landelijk Gebied. 'Hoewel ik nu meer op afstand bij bomen betrokken ben, is de belangstelling voor bomen altijd gebleven. Ik kan gefascineerd raken door de invloed van bomen op het landschap én op de bebouwde omgeving.'

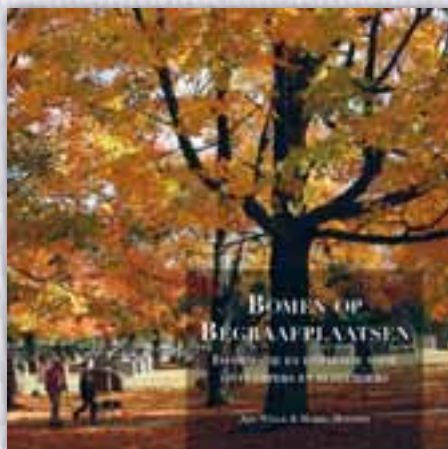

Dierckxlezing 29 oktober 2014

De 19e Dierckxlezing wordt gegeven door Ada Wille en Marko Mouwen. Het onderwerp is bomen op begraafplaatsen. Ada Wille is landschapsarchitecte en gespecialiseerd in begraafplaatsarchitectuur. Marko Mouwen is sortimentsdeskundige en groeningenieur. Vorig jaar publiceerden zij het boek *Bomen op Begraafplaatsen*. Ada en Marko zullen ons meenemen langs bijzondere ontwerpen en prachtige bomen. Lees ook het artikel op blz. 10 van deze Bomennieuws.

De lezing vindt plaats op 29 oktober 2014, aanvang 19.30 uur.
Plaats: In de Driehoek, zaal Gertrudiskapel, Willemsplantsoen 1c, 3511 LA Utrecht.

Aanmelden vóór 10 oktober via e-mail: info@bomenstichting.nl, tel. 020-3306008 of een kaartje. De toegang is gratis.

Bomenbordjes

Regelmatig vragen gemeenten en particulieren naar bomenbordjes. De Bomenstichting heeft daarom besloten deze informatieve bordjes weer opnieuw te produceren. Er komen 16 verschillende bomenbordjes. Houd u de website in de gaten voor de start van de verkoop of bel/mail na de zomervakantie met het kantoor.

Donateursdag 6 september 2014

Op zaterdag 6 september 2014 zal de donateursdag worden gehouden. Dit jaar gaan we op excursie in het prachtige park Sonsbeek.

Programma
10.15 Ontvangst
10.30 Lezing over het park
11.00 Wandeling in park Sonsbeek
12.30 Lunch
13.15 Excursie naar Zypendaal (en Gulden Bodem)
17.00 Einde

Adres bezoekerscentrum Sonsbeek: Zijpendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem. Kosten deelname € 5,-. Aanmelden vóór 15 augustus a.s. via e-mail: info@bomenstichting.nl, tel. 020-3306008 of een kaartje. Let op: er zijn 80 plaatsen beschikbaar! Wijze van betaling: IBAN NL51INGB0002108755 t.n.v. Bomenstichting o.v.v. donateursdag 2014.

Periodieke schenking

U kunt de Bomenstichting structureel steunen met een periodieke schenking. Op het daarvoor bestemde formulier legt u vast dat u gedurende minimaal 5 jaar een vast bedrag schenkt. Hierdoor geeft u de Bomenstichting zekerheid voor de toekomst én worden uw giften volledig aftrekbaar van de belasting. De schenking kan in de plaats komen van uw huidige donateursbijdrage als de jaarlijkse schenking € 60,- of meer bedraagt. Een akte bij de notaris is niet meer nodig.

ER ZIJN WEINIG LANDSCHAPSARCHITECTEN GESPECIALISEERD IN BEGRAAFPLAATSEN, MAAR ADA WILLE IS ER FULL-TIME MEE BEZIG. HAAR VASTE ADVISEUR IS SORTIMENTSDESKUNDIGE EN GROENINGENIEUR MARKO MOUWEN, WERKZAAM BIJ BOOMKWEKERIJ EBBEN. SAMEN HEBBEN ZE HET BOEK 'BOMEN OP BEGRAAFPLAATSEN' GESCHREVEN. ADA WILLE SCHRIJFT OVER DE TOTSTANDKOMING VAN HET BOEK EN WAT ZIJ HOPEN TE BEREIKEN.

Bomen op

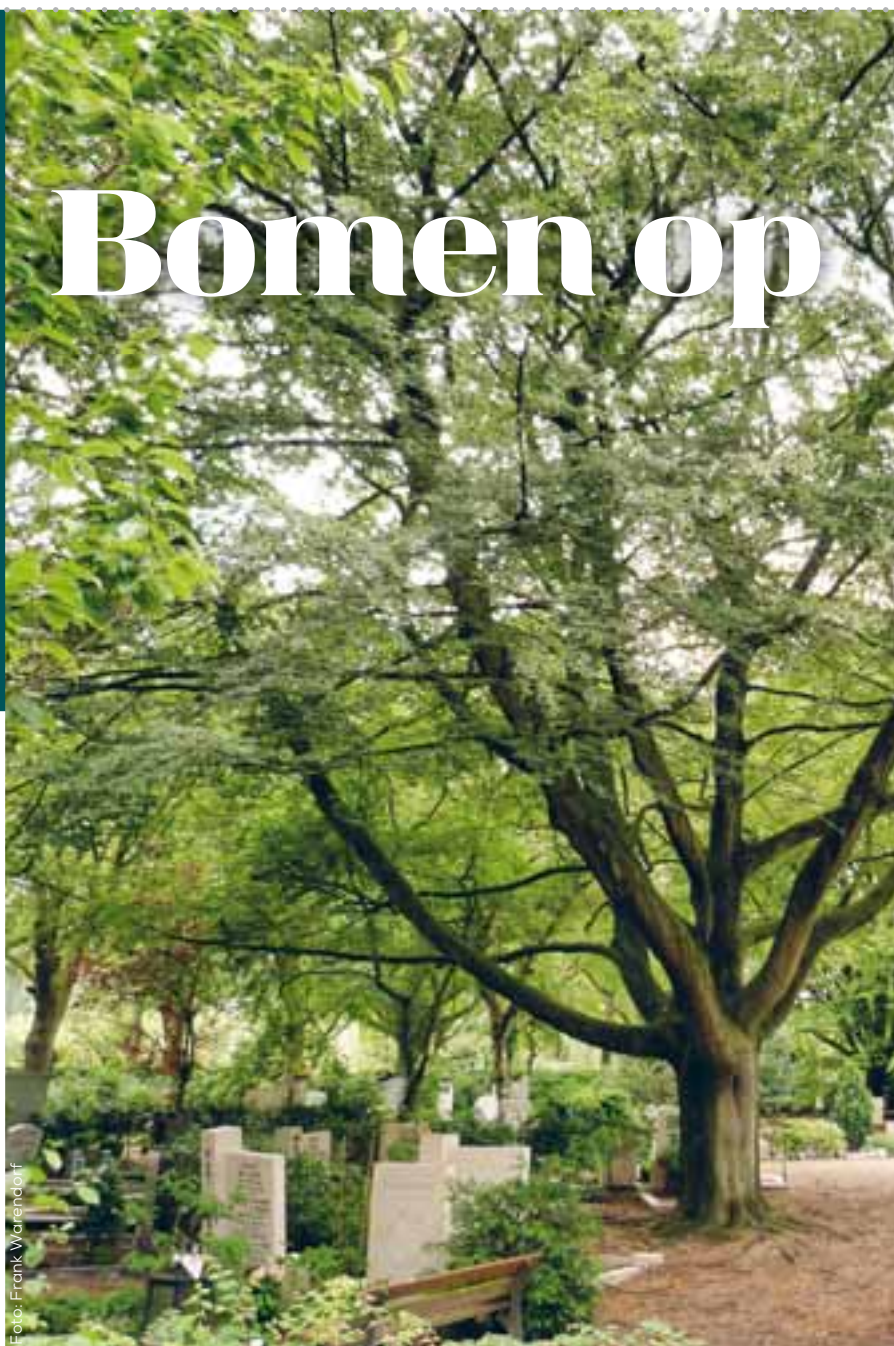

Foto: Frank Warendorf

Al enige tijd liep ik met het idee om een boek over bomen op begraafplaatsen te schrijven, maar ik zocht een goede co-auteur uit de bomenwereld. Marko had er wel idee in en na wat overleg hadden we al gauw een voorlopige, maar uitgebreide inhoudsopgave. Vanuit mijn werk kwam ik regelmatig inspiratie opdoen en bomen uitzoeken op de boomkwekerij van Ebben, in Cuijk. Toon Ebben zag de potentie van het boek en gaf ons de gelegenheid te gaan schrijven en het boek mooi vorm te laten geven door het redactieteam van Ebben. Na vier jaar kwam in mei 2013 het boek uit en eigenlijk was het jammer dat het af was. Wat een interessant en veelzijdig onderwerp!

We hebben veel begraafplaatsen bezocht en beheerders van begraafplaatsen gesproken. In de Speciale Collectie van de bibliotheek van Wageningen zagen we originele ontwerptekeningen van o.a. Leonard Springer. We onderzochten de juridische status van bomen versus grafrecht en kwamen tot verrassende conclusies. Naast vele prachtige monumentale exemplaren zagen we helaas ook bomen die verkeerd geplant of beheerd waren en dus nooit tot monumentale proporties zouden uitgroeien. Opvallend is dat bomen eigenlijk alleen vanuit esthetisch oogpunt toegepast worden. Maar ook voor een betere lijkvertering kunnen zij een cruciale rol spelen en zouden ze alleen daarvoor al rijkelijk aangeplant moeten worden.

ROMANTISCHE BEGRAAFPARKEN

Nadat er in 1827 een verbod kwam op het eeuwenlang in en rond kerken begraven, werden dorpen en steden met meer dan 1000 inwoners verplicht een begraafplaats buiten de bebouwde kom aan te leggen. Veelal werden dit pragma-

tisch aangelegde dorpsbegraafplaatsjes met grindpaden en een houtsingel rondom. De grote steden echter schreven prijsvragen uit of nodigden tuinarchitecten uit om een plan te maken. Bekende namen zijn de Zochers (vader en zoon), Copijn en Roodbaard. Aangezien de landschapstijl in zwang kwam, zien we dat de begraafplaatsen van de 19e eeuw als romantische begraafparken werden ontworpen en aangelegd. Sommigen werden zelfs zo populair als wandelgebied (Begraafplaats Soestbergen in Utrecht) dat men genoodzaakt was een toezichthouder aan te stellen en entree te heffen.

Vaak werden buitenplaatsen opgekocht om er begraafplaatsen van te maken. Zo werd in Rotterdam Huize Crooswijk omgevormd tot begraafplaats. De bebouwing werd gesloopt en het park opgehoogd met zand. Op het oude deel staat nog een rode beuk van voor 1832 toen het nog een buitenplaats was. De stad Rotterdam ziet Crooswijk als één van haar belangrijkste groengebieden en heeft een bomenwandeling en cultuurwandeling uitgezet.

begraafplaatsen

VEEL MEER DAN DE DOODSBEENDERENBOOM

DE NIEUWE OOSTER

Begin 20e eeuw wordt de ontwerpstyl weer wat strakker en symmetrischer (de 'Gemengde Stijl'). De belangrijkste vertolker daarvan is Leonard Springer. Dat hij naast tuinarchitect ook dendroloog is, is goed te zien aan zijn begraafplaatsen: een enorm sortiment aan bomen en struiken werd toegepast. Een bekend voorbeeld van zijn hand is begraafplaats De Nieuwe Ooster in Amsterdam. Dit is tot nu toe ook het enige funeraire arboretum van Nederland met bijna 700 soorten bomen. Het streven is de 1000 te halen. Er worden lezingen, rondleidingen en cursussen georganiseerd.

De boom is al sinds mensenheugenis onlosmakelijk verbonden met leven en dood. In onze uitvaartcultuur is de voorkeur voor een groene begraafplaats zo sterk aanwezig, dat de laatste tijd de natuurbegraafplaats in opkomst is: geen grafsteen maar een boom op je graf en daarmee onderhoud je bestaande natuur of ontwikkel je nieuwe. Een boom is zo'n vanzelfsprekende markering dat ook bij cremieren nabestaanden de as vrijwel altijd bij een boom verstrooien en de boom als monument 'adopteren'.

FRUSTRATIE

Tijd is altijd mijn grootste frustratie: als ik in een ontwerp een boom opneem, weet ik dat deze pas over twintig jaar een beetje volume heeft. Vandaar dat ik beeldbepalende bomen altijd zelf op de kwekerij ga uitzoeken. Het liefst neem ik mijn opdrachtgever mee zodat duidelijk wordt dat je op een kwekerij tijd kan kopen.

Hopelijk inspireren we met het boek 'Bomen op begraafplaatsen' een groot publiek om eens met andere ogen naar begraafplaatsen te kijken. Dat we ontwerpers en beheerders prikkelen eens andere sortimentskeuzen te maken en te investeren in mooie, gezonde bomen die de generaties na ons weer kunnen verwonderen!

Het boek behandelt de historie van begraafplaatsen en de plek van bomen daarin, de symboliek, ontwerpen met en het planten en beheren van bomen. Ook bevat het boek een sortimentsoverzicht van boomvormen en vormbomen die toegepast kunnen worden. We geven tips voor interessante bomenwandelingen die uitgezet zijn over begraafplaatsen.

Geïnteresseerd? Zie www.ebben.nl/ebben-nieuws/bomen-op-begraafplaatsen voor bestelinformatie.

De burenrechter en 'Bomen met je buren'

BINNENKORT ZAL BIJ DE RECHTBANKEN MIDDEN-NEDERLAND EN OOST-BRABANT DE PILOT BURENRECHTER.NL VAN START GAAN. DOOR DEZE PILOT KUNNEN BUREN BIJ DEZE RECHTBANKEN DIGITAAL TEGEN ELKAAR PROCEDEREN OVER BURENGESCHILLEN. HET IS DAN NIET MEER NODIG OM VOOR DE BEHANDELING VAN EEN ZAAK EEN ADVOCaat IN TE SCHAKELEN.

IN EEN GEHEEL VERNIEUWDE HERDRUK VAN *BOMEN MET JE BUREN*, EEN UITGAVE VAN DE BOMENSTICHTING, ZAL DIT UITGEBREID AAN DE ORDE KOMEN. EN ER ZIJN MEER AANPASSINGEN IN DE HERDRUK, DIE HOPELIJK LATER DIT JAAR ZAL VERSCHIJNEN.

Zodra de nieuwe druk van **Bomen met je buren** verschijnt, krijgt u daarvan bericht!

BURENRECHTER.NL, EEN DIGITALE RECHTBANK
De ene buur logt met DigiD in bij rechtspraak.nl. Hij betaalt een gering bedrag en vult een vragenlijst in. De rechtbank vraagt vervolgens de andere buur om in te loggen. Deze buur krijgt een summiere beschrijving van het geschil en moet daarna ook een en ander invullen. Een rechtbankmedewerker begeleidt vervolgens het proces.

Procederen is misschien niet het juiste woord. In overleg met de partijen wordt naar een oplossing gezocht.

Levert de digitale dialoog geen oplossing op, dan komt de 'burenrechter' langs om de situatie ter plekke te bekijken. Als de wederpartij niet reageert op de oproep om in te loggen, gaat het feest niet door. De rechtbank kan dan geen uitspraak doen. De eisende partij zal dan een 'echte' procedure moeten beginnen. De pilot is onderdeel van een innovatieprogramma voor de digitalisering van de rechtspraak.

BOMEN MET JE BUREN
Burenrechter.nl is toegespitst op geschillen over de erfgrans, overlast en

bomen. Ook de Bomenstichting heeft veel te maken met geschillen tussen burens. Het boekje *Bomen met je burens* dat de Bomenstichting in 2001 uitbracht, was een groot succes en er wordt nog steeds naar gevraagd. Het boekje is echter al jaren uitverkocht. Edwin Koot en ondergetekende hebben de tekst onlangs herzien en aangevuld met enkele actuele onderwerpen. De herziene druk verschijnt hoopelijk nog dit jaar. Om u alvast nieuwsgierig te maken zal ik in vogelvlucht enkele punten noemen waar aanpassing of aanvulling noodzakelijk was.

Leibomen

Volgens het Burgerlijk Wetboek mag een boom niet binnen twee meter van de erfgrans staan en heesters en hagen niet binnen een halve meter, tenzij de eigenaar van het andere erf daarvoor toestemming heeft gegeven of een gemeentelijke verordening of plaatselijke gewoonte een kleinere afstand toelaat. Volgens de eerste druk van *Bomen met je burens* is in geval van leibomen die periodiek worden teruggesnoeid tot een hoogte van drie meter doorgaans geen sprake van bomen. Deze 'bomen' mogen volgens de eerste druk dus dichterbij de erfgrans staan dan de afstand die bepaald is voor bomen, dus op 50 cm in plaats van twee meter. Deze opvatting is niet langer houdbaar gezien de sinds 2007 verschenen rechtspraak waarin leibomen als bomen worden aangemerkt. In de nieuwe druk van *Bomen met je burens* wordt dit aangepast.

Inschrijving van toestemming in de openbare registers

Het is mogelijk een boom op minder dan twee meter van de erfgrans met de burens te hebben als de burens daarvoor toestemming hebben gegeven. Volgens de eerste druk van *Bomen met je burens* kan met de inschrijving van deze toestemming in de openbare registers van het kadaster worden bewerkstelligd dat ook nieuwe burens geen verwijdering van de boom kunnen vragen. Dit is niet helemaal juist. De inschrijving brengt al-

leen mee dat de eigenaar ervan uit kan gaan dat hij na tien jaar een zogeheten erfdiensbaarheid heeft tot het hebben van de boom in de verboden zone. Als er een erfdiensbaarheid is ontstaan, kunnen de toekomstige burens geen verwijdering vorderen. De erfdiensbaarheid kan ook direct worden geregeld bij de notaris. De burens moeten daar dan wel aan mee willen werken.

Overhangende takken

Burens kunnen verlangen dat overhangende takken worden verwijderd en, als hieraan na schriftelijke aanmaning niet wordt voldaan, zelf de zaag ter hand nemen. In de eerste druk van *Bomen met je burens* staat - terecht - dat de burens geen misbruik van dit recht mogen maken. Er mag bijvoorbeeld niet zo rigoureuus worden ingegrepen dat het voortbestaan van de boom in gevaar komt. Ook wordt erop gewezen dat de eigenaar in sommige gevallen de schade aan zijn bomen op de burens kan verhalen, wanneer deze zonder toestemming te drastisch hebben gesnoeid.

Bij de Bomenstichting komen veel vragen binnen over overhangende takken. Hierbij gaat het er vaak om of en zo ja, in hoeverre de boomeigenaar moet toegeven aan de eis van de burens om de takken te verwijderen. Er zijn rechterlijke uitspraken waaruit naar voren komt dat de overlast door overhangende takken zo groot kan zijn, dat een beroep op mis-

bruik van bevoegdheid niet opgaat en dat de eigenaar moet meewerken aan verwijdering van de takken, ook als de boom hierdoor wordt ontsierd. In de nieuwe druk zal hieraan aandacht worden besteed.

Appartementsrechten

Ook over geschillen van appartementseigenaars met de appartementseigenaar die het recht op het gebruik van de tuin heeft komen bij de Bomenstichting veel vragen binnen. Dan gaat het er meestal om of de gebruiker van de tuin een mooie boom zomaar mag verwijderen. Dit wordt een nieuw hoofdstuk in de herziene uitgave van *Bomen met je burens*. Alvast een tipje van de sluier: Een appartementseigenaar is geen eigenaar van 'zijn' tuin, maar heeft alleen de bevoegdheid tot het uitsluitend gebruik daarvan. Deze bevoegdheid strekt zich ook uit tot de bomen in de tuin. Vanwege deze bevoegdheid mag hij bijvoorbeeld een kapvergunning aanvragen. Als hem echter bekend is dat andere appartementseigenaren belang hechten aan handhaving van de boom, zal hij eerst met hen in overleg moeten treden, omdat hij geen schade mag toebrengen aan hun belangen.

Ten slotte noem ik nog enkele nieuwe onderwerpen: overlast van bomen in de openbare ruimte, verschillende vormen van bemiddeling en schaduw van bomen op zonnepanelen.

Leibomen in Buitenveldert (veldesdoorns)

IN DE LAATSTE DRUK VAN DE HEUKELS' FLORA, HÉT HANDBOEK VAN DE WILDE INHEEMSE FLORA, WORDT ER VANUIT GEGAAN DAT WILDE APPEL EN WILDE PEER IN DE NATUUR NIET MEER TE ONDERSCHIEDEN ZIJN VAN HET GEKWEKTE FRUIT. DE WILDE VOOROUDEERS VAN ONZE MODERNE VRUCHTBOMEN ALS APPEL, PEER, PRUIM OF MISPEL, SPREKEN TOT DE VERBEELDING MAAR ZE HEBBEN OOK IETS ONGEWIS. BERT MAES, VAN ECOLOGISCH ADVIESBUREAU MAES IN UTRECHT, PLEIT VOOR EEN BETER BOSBEHEER ZODAT DE WILDE APPEL IN ONS LAND KAN BLIJVEN BESTAAN.

Wilde appelbomen in Nederland

Bomennieuws zomer 2014

Wilde appelbomen in de natuur zijn een belevenis. Ze horen vooral thuis in de eikenbossen tussen het dalkruid, de bosanemonen en de adelaarsvarens. Ze bloeien prachtig in de tweede helft van april en begin mei en ze zijn een nectarbron voor allerlei insecten. De vruchten zijn gewild bij vogels, zoogdieren en insecten. En, ze kunnen nog steeds een bron zijn voor het kweken van nieuwe appellrassen en onderstammen. Alle reden om heel zuinig te zijn op dit bomenerfgoed!

In de afgelopen 25 jaar is Nederland uitvoerig onderzocht en geïnventariseerd op het voorkomen van de echte wilde, autochtone bomen.* De uitkomst daarvan was zowel verrassend als verontrustend. Van enkele waargenomen boomsoorten was niet meer bekend of duidelijk dat ze nog in het wild voorkwamen, zoals wilde appel, wilde peer en koraalmeidoorn. Weliswaar bleken de aantallen vaak bijzonder klein. Eén soort, de grove den, bleek als autochtone boom zelfs uitgestorven. De laatste waarschijnlijk wilde grove den bij Wolfheze is in 2006 omgewaaid.

WAAR KOMT DE WILDE APPEL NOG VOOR

De wilde appel, met *Malus sylvestris* als wetenschappelijke naam, komt nog in kleine aantallen

voor in Drenthe in de beekdalen, enkele verspreide plekjes in Overijssel, in de Achterhoek (bij Winterswijk en in de Graafschap), op de stuwwal bij Nijmegen en in de Zelderse Driessen in Noord-Limburg. Onverwacht worden er soms nog nieuwe groeiplaatsen gevonden zoals onlangs in het Meinweggebied bij Roermond en in het Vijlenerbos bij Vaals. Vaak gaat het om uitgegroeide meerstammige kleine bomen die met het vroegere hakhoutbeheer werden meegenomen. Bij Nijmegen komen ook wel grotere bomen voor tot meer dan 10 meter, die op grond van hun jaarringen zo'n driekwart eeuw oud zijn.

DE GESCHIEDENIS NA DE IJSTIJDEN

De wilde appel is na de laatste IJstijd rond 7500 voor de jaartelling in de Lage Landen aangekomen vanuit Zuid-Europa. Ongetwijfeld hebben vogels en andere dieren aan de verspreiding een bijdrage geleverd. Misschien zijn er ook vruchten door rivieren of beken meegevoerd. Archeologen vinden soms bij toeval verkoolde appels die in het vuur van prehistorische mensen terecht zijn gekomen. Dat is een buitenkansje, want dan zijn er ook technieken om ze te dateren. Uit recent DNA-onderzoek is gebleken dat er wel genetische variaties zijn, maar dat er regionaal geen genetisch

* Maes (red.), 3e druk, 2013. Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen.

aparte appelgroepen in ons land zijn te onderscheiden. Kennelijk zijn de appels in één migratiestroom hierheen gekomen. Onze cultuurappels zijn pas zo'n 3 à 4000 jaar geleden ontstaan, vermoedelijk door kruisingen van verschillende wilde appelsoorten uit Zuidoost Europa en Azië.

HOE IS DE WILDE APPEL TE HERKENNEN

Overal in de bosranden, duinen en vooral op de Waddeneilanden kun je spontane appelboompjes tegenkomen. Het is het gevolg van weggegooide klokhuizen. Dat zijn dus geen echte wilde appels. De appels zijn dan ook te groot. Weggegooide cultuurappels veranderen genetisch niet zomaar in wilde appels. Vruchten van wilde appels zijn klein, ca. 2 tot 3,5 centimeter in doorsnede. Ze zijn geelgroen van kleur. Toch zie je op groeiplaatsen van wilde appelbomen ook wel eens exemplaren met iets grotere appels, of apeltjes met een rode blos. Dat wijst dan op kruisingen met cultuurappels. De bladeren van de wilde appel zijn kaal. Bladeren van de cultuurappels zijn altijd meer of minder behaard en ook groter. De kleine bloemen beginnen diep roze en worden later wit. Wilde appels hebben vaak takdoorns.

DE TOEKOMST VAN DE WILDE APPEL

De kleine en weinig smakelijke vrucht is een belangrijke reden dat de wilde appel zo zeldzaam is geworden na de komst van de cultuurappels. Dat ze hier en daar nog bewaard zijn gebleven, heeft onder andere te maken met de jacht. Van sommige bossen, zoals die bij Nijmegen, zijn oude verordeningen bekend waarbij het weghalen van appels en appelbomen streng verboden was.

Naar schatting staan er nu nog maar een paar honderd wilde appelbomen in ons land. Dit was voor Staatsbosbeheer een signaal dat er iets moest gebeuren om de soort voor uitsterven te behoeden. Vanaf 2007 is van wilde appelbomen op allerlei bekende groeiplaatsen stekmateriaal verzameld en opgekweekt voor de 'Nationale Genenbank van Autochtone Bomen en Struiken'. Deze levende genenbank, waar inmiddels ook vele andere zeldzame inheemse boomsoorten staan, is openbaar en vrij te bezichtigen bij Dronten (Roggebotzand). Op diverse plaatsen worden vanuit de genenbank nieuwe appelbomen aangeplant in natuurgebieden.

Door nieuwe aanplant worden de te kleine populaties vergroot en dat is al een hele winst. Toch is het jammer en onnodig dat er nog jaarlijks originele bomen in natuurgebieden door kap verdwijnen, omdat ze niet herkend worden door de eigenaar of beheerder. Ook verdwijnen er bomen door het gevoerde bosbeheer. In steeds meer natuurbossen vindt het zogenaamde 'nulbeheer' of 'nietsdoen-beheer' plaats. De gedachte daarbij is dat de natuur zijn gang mag gaan. Dat lijkt heel mooi, maar voor veel Nederlandse bossen is dat funest. De bossen worden dan namelijk steeds donkerder. De wilde appel, als een lichtminnende boomsoort, komt dan in de knel komt en gaat dood. Niet alleen de wilde appel, maar tal van zeldzame inheemse en lichtbehoefte bomen, struiken en kruiden redden het daardoor niet meer. Beheer op maat is dan geboden.

Interessante website:
www.ecologischadviesbureaumaes.nl

storm en bomen

Door storm geveld kastanje.

JAARLIJKS WORDT NEDERLAND GETROFFEN DOOR ÉÉN OF MEER ZWARE STORMEN. SOMS NEEMT EEN STORM LOKAAL TOE TOT EEN 'ZEER ZWARE STORM' EN SNEUVELEN ER VEEL BOMEN. DIT WAS IN HET NAJAAR VAN 2013 IN AMSTERDAM HET GEVAL. DAAR SNEUVELDEN IN ÉÉN STORM MEER DAN DUIZEND BOMEN, TERWIJL ER OP DEZELFDE DAG IN ROTTERDAM MINDER DAN HONDERD OMWAAIDEN OF BRAKEN. EN WAT BLIJKT: DE MEESTE BOMEN BREKEN NIET, MAAR VALLEN GEWOON OM.

Vergeleken met tornado's in de Verenigde Staten of Azië zijn de krachten van onze stormen gering. Tornado's bereiken veel hogere windsnelheden dan onze stormen en worden vaak voorafgegaan door langdurige zware regens. Vergeleken met tornado's zijn de gevolgen van onze stormen voor bomen verwaarloosbaar. Ondanks dit feit zorgen omgevallen of afgebroken (delen van) bomen in ons land voor schrik bij veel mensen, ze voelen zich daardoor onveilig in de buurt van bomen. Ook denken mensen dat hoge bomen per definitie gevaarlijk zijn en dat het risico te verkleinen is door bomen in te korten ('toppen'). Sommigen denken zelfs dat het inkorten van volwassen bomen een noodzakelijke en regelmatig terugkerende onderhoudsmaatregel is.

VOORSPELBAARHEID VAN OMVALLENDE BOMEN

De meeste bomen worden in ons land ontworteld, dat wil zeggen ze kantelen inclusief (een deel van) het wortelgestel. Ongeveer vijf keer meer bomen vallen om dan dat er breken. Visuele boominspecties kunnen maar een deel van de risico's in kaart brengen. Ze kunnen stambreuk door aantastingen voorspellen en het ontwortelen als

gevolg van wortelrot door parasitaire schimmels. Dit laatste alleen als de controle plaatsvindt in de periode dat er vruchtlichamen zichtbaar zijn. Ook kunnen boominspecties takbreuk als gevolg van defecten en schimmelaantastingen tot op zekere hoogte voorspellen, maar nooit voor honderd procent. Daarom is een boomeigenaar die regelmatig zijn bomen laat inspecteren niet aansprakelijk bij schade door storm. Juristen weten dat er altijd een risico overblijft, zoals ook van een goed onderhouden dak de pannen kunnen afwaaien. Tegen dat soort risico's kan iedereen zich verzekeren.

ZWAAIENDE BOMEN

Uit onderzoek is gebleken dat veel bomen sneuvelen, doordat ze door repeterende windstoten gaan zwaaien totdat ze in een situatie van 'eigenfrequentie' terecht komen. De eigenfrequentie van bomen ligt in de orde van één zwaai per vijf seconden, oftewel een frequentie van 1/5 Hertz. Elke constructie die in een situatie van eigenfrequentie terechtkomt is kansloos. Denk aan het feit dat bruggen kunnen bezwijken als er een peloton soldaten in marstempo overheen loopt. Ook is bekend dat hangbruggen kunnen bezwijken als ze door wind gaan zwaaien, terwijl er nauwelijks verkeer overheen rijdt.

Onder normale omstandigheden zijn de wortels van bomen stevig verankerd in de grond. Wanneer het langdurig regent, raakt de grond doorweekt en wordt deze minder stevig. Onder die omstandigheden kunnen wortels minder

trekkracht op de grond overbrengen. Ook vervormt natte grond makkelijker dan droge grond, denk aan de diepe sporen die in akkers ontstaan als boeren na regen met hun zware trekkers over het land rijden. Een storm kort na of tijdens langdurige zware regenval is dus een extra risikante situatie voor de boom en zijn omgeving.

BALANCEREN ALS EEN KOORDDANSER

Bomen die sterk opgekroond worden, zijn gevoeliger voor windworp (het omwaaien van een boom met wortel en al): de zijtakken dempen normaal veel van de windkrachten af. Dit verschijnsel is te vergelijken met de functie van de stok van de koorddanser. Zonder stok loopt hij veel minder stabiel over de kabel. Bosbomen met lange kale stammen en een kleine kroon zijn gevoeliger voor windbreuk of ontworteling dan bomen die vrij staan en brede kronen hebben. De bosboom heeft in verhouding tot zijn lengte een veel hoger zwaartepunt dan de solitaire boom. Zolang hij beschut staat tussen zijn soortgenoten is dat geen probleem; zodra echter enkele bomen in het bos omwaaien, volgt vaak het hele perceel.

Bomen hebben hun wortels niet alleen om water en mineralen uit de bodem op te nemen, maar ook om zich stevig vast te houden aan de bodem, zodat ze niet omvallen. Wanneer bij graafwerkzaamheden belangrijke wortels worden afgehakt, wordt de boom gevoeliger voor omwaaien. Wortels met een diameter van meer dan 6 centimeter zijn belangrijk voor de verankering van volwassen bomen.

EEN NOODLOTTIGE COMBINATIE

In droge rotsachtige bodems is zuurstof tot op grotere diepte beschikbaar waardoor wortels recht naar beneden groeien.

Foto: Huib Sneep

Bomen die door nabijstaande soortgenoten of gebouwen vele jaren worden beschermd tegen stormen, worden (tijdelijk) gevoeliger voor windworp als deze beschutting door sloop of vellen wegvalt. Het is dan verstandig om de boom die in de toekomst de volle laag kan krijgen te snoeien. Het verwijderen van zo'n twintig procent van de takken aan de buitenkant van de kroon vermindert de windbelasting op de boom aanmerkelijk. Verwijder takken met een diameter tot maximaal acht centimeter tot bij een goede zijtak (zie afbeelding). Het verwijderen van takken in de top heeft het meest effect op de windbelasting. Na enkele jaren heeft de boom zich aan de nieuwe situatie aangepast. De snoei hoeft dus niet herhaald te worden.

BOMEN PASSEN ZICH TIJDENS DE STORM AAN

Uit windtunnelproeven is gebleken dat het windvangend oppervlak kleiner wordt naarmate de windsnelheid toeneemt. Onder toenemende windsnelheid buigen de takken zich, waardoor de kroon smaller en lager wordt. Ook draaien de bladeren tijdens storm zo, dat ze parallel aan de windstroming gaan staan. Bomen die in staat zijn te buigen breken veel minder snel. Binnen de populieren is het opvallend dat de hoge en slanke Italiaanse populieren zelden grote schade oplopen bij storm, terwijl de gewone (Canadese/Amerikaanse) populieren veel schade oplopen. Van Italiaanse populieren en berken is bekend dat ze meer dan 45 graden kunnen meebuigen met de wind zonder te breken.

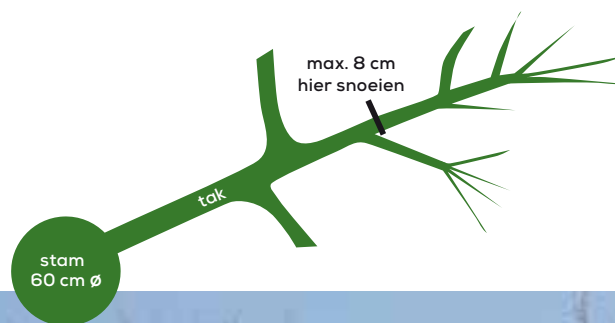

Foto: Huib Sneep

Top van de boom enigszins gesnoeid ter compensatie na slopen van een gebouw dat de boom altijd beschutte

Vestiging Markelo:

Postbus 15
7475 ZG Markelo
Tel.: 0547 - 750 900
Fax: 0848 - 725 509

Vestiging Dedemsvaart:

Postbus 96
7700 AB Dedemsvaart
Tel.: 0523 - 611 176
Fax: 0523 - 614 817

Arbor Boomspecialisten voor het behoud van (monumentale) bomen!

- Boomonderhoud
- Boomverplanting
- Boomverwijdering
- ETW-ers (European Treeworkers)
- ETT-ers (European Tree Technicians)
- Bomen op daken
- Bestrijding Eikenprocessierupsen
- Bliksem beveiliging in bomen
- Beëdigd boomtaxateurs
- Boomadvies
- VTA Boomcontrole
- Groeiplaatsverbetering

www.boomspecialist.nl - info@boomspecialist.nl

Kwaliteit voor kwantiteit

CONTACTPERSONEN VAN DE BOMENSTICHTING MAKEN ZICH VAAK DRUK ALS ER BOMEN WORDEN GEKAPT. BOOMSPECIALIST HENK VAN SCHERPENZEEL IS ÉÉN VAN HEN. HET KAPPEN VAN BOMEN IN EEN STAD ALS BEZUINIGINGSMATREGEEL VINDT HIJ VERFOEILIK. MAAR HIJ HEEFT BEGRIP VOOR HET KAPPEN VAN BOMEN ALS ER EEN HOGER DOEL WORDT NAGESTREEFD. VAN SCHERPENZEEL PLEIT VOOR EEN ANDER BELEID BIJ GEMEENTEN: MEER RUIMTE VOOR BOMEN, VOORAL ONDER DE GROND.

Vanuit boomdeskundig oogpunt frons ik vaak mijn wenkbrauwen als er gekapt wordt. Maar soms is de kans groot dat ik het kappen van bomen sterk toejuich. Niet vanwege bezuinigingen, niet omdat ik zagen zo leuk vind en ook niet omdat de bomen bijvoorbeeld zo dicht op de weg staan. Wel als daarmee een hoger doel bereikt wordt. Namelijk het kiezen voor meer kwaliteit, meer groeiruimte voor de 'blijvende' bomen. Meer levensduur en meer functionaliteit. Als basisprincipes hanteer ik dat 'bomen in een bos horen' en ook dat 'alles tijdelijk is (zelfs een permanentje)', dus ook bomen.

FOCUS

Toch kunnen bomen in de stad wel degelijk een duurzaam bestaan hebben. We moeten er wel bewuster en deskun-

diger mee omgaan en duidelijker keuzes maken. Hiermee bedoel ik dat er beter minder bomen in de stad kunnen staan die goed van kwaliteit zijn, een lang leven zijn beschoren en prima functioneren, dan veel bomen van matige of slechte kwaliteit die nauwelijks of niet functioneren.

Wanneer ik nu eens eerlijk en objectief naar de gemeentelijke bomen in Nederland kijk, slaat de schrik me bij veel bomen om het hart. Ze worden veelal slecht behandeld wat hun leefomgeving en groeiruimte betreft. Want dat is vaak de werkelijke oorzaak van de kap.

KIEZEN VOOR KANSRIJKE BOMEN

Kiezen voor kwaliteit betekent het schrappen van niet-functionerende bomen. Door nu juist de trieste gevallen weg te nemen, te kappen dus, ontstaat er meer ruimte voor de bomen die er wel toe doen. Vanuit financieel oogpunt kan er beter worden geïnvesteerd in kansrijke bomen, in plaats van domweg kosten te blijven maken voor bomen die geen gezonde toekomst hebben. Dat is weggegooid geld.

Het minst zichtbaar maar het meest nijpend voor stadsbomen is de ondergrondse leefruimte. De wortels moeten daar vechten tegen elektriciteitskabels, rioleringsbuizen, glasvezelkabels, wegfundering, containers en parkeergarages. Werkzaamheden aan deze zaken veroorzaken vaak wortelamputatie en -beschadiging.

REGENWATER

Ook is de stadsbodem doorgaans te sterk verdicht om in te kunnen wortelen. Het vrijkomende hemelwater wordt als de wiedeweerga in buizenstelsels afgevoerd, in plaats van dat het voldoende infiltreert en beschikbaar komt voor straatbomen. En als het al beschikbaar komt, zit er, zeker in de winter en in het voorjaar, te veel residu van strooizout in. Daardoor raken cellen beschadigd en verbrandt een deel van het blad. Door al deze factoren is ook het bodemvoedselweb (te vergelijken met onze maag- en darmflora) sterk verstoord, zodat de bomen helemaal niet meer kunnen functioneren zoals dat van nature het geval is.

En toch moeten en zullen we bomen in de stad hebben! Omdat wij mensen van nature bosrandbewoners zijn. Met bomen in de buurt voelen we ons prettiger, leven we gezonder en is de stad gezonder. Daar is niets mis

Foto: Frank Warendorf

mee. Alleen zetten we onze energie en bomenliefde vaak verkeerd of te laat in, pas als de boom gekapt wordt.

TE VEEL BOMEN

Voor een goed bomenbestand staan binnen veel gemeenten te veel bomen:

- die niets toevoegen aan de groene kwaliteit en een prettige leefomgeving;
- die onvoldoende bijdragen aan het stadsklimaat door een gebrekkige kroon (met als gevolg te weinig fijnstofafvang en verdamping);
- die bijdragen aan ergernis en overlast bezorgen;
- die jaarlijks wel geld blijven kosten ten koste van investeringen in kwaliteit.

MEER RUIMTE

Wanneer bomen de ruimte krijgen die ze werkelijk nodig hebben is er per saldo:

- meer groenvolume door een grotere kroonprojectie;
- minder vorming van dood hout door meer ruimte en een gezondere groei;
- minder risico op schade en minder onderhoudskosten;
- minder last van het opdrukken van bestrating zodat kleine kinderen en ouderen minder letsel oplopen;

- minder hoge kosten voor het inboeten van niet aangeslagen bomen of bomen die te vroeg afsterven vanwege erbarmelijke omstandigheden of schades. Kortom, er is dan meer per boom te besteden, bomen functioneren beter en gaan langer mee.

Alleen wanneer een boom de ruimte kan krijgen die (minimaal) nodig is, moet je bomen willen houden. Is dat niet het geval, accepteer dan ook de consequentie van vroegtijdige kap. Dat is voor het moment jammer. Maar wanneer weer bomen aangeplant worden, ook al is het aantal minder, kan dit wel eens beter zijn, dan onnadenkend doorgaan en weer bomen planten onder dezelfde boomonterende omstandigheden.

DE FEITEN

Uitgaande van een doorwortelbare diepte van ongeveer 1 meter heeft een boom aan worteloppervlakte nodig:

- 1e grootte (meer dan 20 meter hoog): 70 m² of meer,
- 2e grootte (tussen 10 en 20 meter hoog): 30 m² of meer,
- 3e grootte (tot 10 meter hoog): 5 m² of meer.

Natuurlijk, op veel, veel te krappe locaties staan grote bomen. Maar die stonden er al toen de weg in het verle-

De paardenkastanjes in de grasstrook en in de tussenberm zijn gelijktijdig geplant. De bomen links leveren een grotere bijdrage aan de stad en vragen minder beheer.

Foto: Hans Kalfje

den mogelijk een zandpad was. Later is zo'n zandpad veranderd in een klinkerweg en tegenwoordig zijn het asfaltwegen geworden, waarbij ook nog de verkeersintensiteit en het gewicht van de voertuigen zijn toegenomen.

Zo zijn er nu nog veel oude bomen. Jonge bomen zullen echter op diezelfde locaties nooit meer zo groot en oud kunnen worden. Tenzij de ondergrondse inrichting grootschalig toegankelijk wordt voor wortelgroei en ook blijft voldoen aan de eisen die gesteld worden aan de weg.

KWALITEIT

Mijn motto: met minder stadsbomen een beter en meer duurzame groen-kwaliteit waarbij bomen eindelijk wel oud mogen en kunnen worden. Ga in 'boomsnaam' voor kwaliteit. Maak je daar hard voor en breek alsjeblieft met het gaan voor kwantiteit.

De groeiplaats van deze Apeldoornse moeraseik is gedurende een eeuw flink veranderd. Zijn omvang is zeker niet te danken aan de huidige groeiplaats.

Foto: Annemiek van Loen

ITS

Productgroepen

Home

Nieuws

Nieuwsbrief

Productinformatie

Webshop

Evenementen

Contact

Standplaatsinrichting

Meststoffen

Verzorgingsartikelen + div.

Takverankering

Kluitverankering

Onderzoeksgereedschap

Insectenverdriving

Boeken

International Tree Service bv

Nieuw Milligen (Apeldoorn)

Baambrugge (Amsterdam)

Mobiel (06) 53491303

Fax (0294) 295737

its@poelbosbouw.nl

www.poelbosbouw.nl/its

Meer lezen over het weer Lees Het Weer Magazine

www.hetweermagazine.nl

Boomperikelen in Delft tussen 1880 en 1885

DE VERHANDELINGEN OVER BOMEN IN DE NOTULEN VAN DE DELFTSE GEMEENTERAAD
LEZEN ALS EEN ROMAN. PIET VAN DER EIJK NEEMT U MEE IN ZIJN HISTORISCH ONDERZOEK.

WERKHOUT OP DE OOSTSINGEL

Op 13 januari 1881 doet de heer W.F.C. Schaap een verzoek 'om de boomen, staande vóór zijne huizen aan den Oostsingel, te doen rooien.' Op 11 februari 1881 wordt er uitgebreid gediscussieerd. Raadslid Van Rhijn vraagt aan de voorzitter of hij het goed gelezen heeft dat de takken over de grond van de adressant hangen? De voorzitter beaamt dit. Wanneer 'het beklag van den adressant gegrond is, dan is dat een reden dat de takken worden weggehakt, maar niet voor het geheel rooien der boomen.' Het raadslid is tegen.

Dan ontstaat onduidelijkheid. De voorzitter antwoordt dat het niet de bedoeling is 'beide rijen boomen te rooien, maar alleen de buitenrij, dan blijft er genoeg schaduw over. Wat het opsnoeien betreft moet ik zeggen, dat de boomen allen naar de noordoostzijde zijn overgezakt, zoodat zij met de toppen over de goot van het huis van adressant reiken. Worden nu de toppen er uit gehakt, dan zal dat zoo'n leelijk gezicht geven, dat het veel beter geacht wordt de boomen geheel weg te nemen, zij behouden dan ten minste de waarde als werkhout.' Raadslid Küller is voor rooien. Hij komt dagelijks langs de Oostsingel en het is hem opgevallen dat 'na het bouwen de boomen lelijker geworden zijn; zij dringen allen naar de oostzijde tegen de huizen aan en aan den anderen kant ziet men

haast geen hout, zij staan allen scheef.' Zijn collega Wijnaendts weet dat twee jaar geleden de heer Schaap met hetzelfde verzoek is gekomen en toen heeft hij reeds opgemerkt dat 'de boomen er eerder stonden dan de huizen, en ik kan het niet goedkeuren, dat de bouwmeesters steeds zoo dicht mogelijk bij den gemeentegrond beginnen te bouwen. Moeten de boomen weg, dan zou ik wel wenschen dat er anderen werden ingepoot. Op deze wijze zouden anders onze singels van houtgewas worden beroofd en zal er geen lommer meer overblijven.'

Uiteindelijk is een ruime meerderheid voor het rooien van de bomen. Een voorstel tot herplant haalt het net niet.

TWIST OVER EEN BOOM IN DE HYPOLITUSBUURT

Het is augustus 1885 als de heren Rooseboom en De Groot toestemming vragen om een grote boom voor hun woningen in de Hypolitusbuurt te mogen rooien. De boom zorgt volgens hen voor grote overlast.

Zesentwintig bewoners van deze gracht zijn het echter niet eens met het rooiverzoek. Ze schrijven een brief naar het College van Burge-meester en Wethouders:

'De bezwaren, die zij opgeven, als zou hij te veel lucht en licht benemen en daardoor schadelijk zijn aan hunne gezondheid, beamen zij volstrekt niet: daarvoor is de afstand tusschen de boomen en de huizen te groot, terwijl de ondergeteekenden, die zoo veel jaren op deze gracht wonen, nimmer eenige na-deelige uitwerking op

hunne gezondheid hebben ondervonden.' 'Daarbij komt', gaat de brief verder, 'dat de boomen het sieraad der buurt zijn, de rooijing van één boom, vooral van die grootte, zeer zal ont-sieren en spoedig het besluit uitlokken tot die van de anderen, ten minste daartoe een bedenkelijk antecedent stelt, waardoor ondergeteekenden niet alleen in het vervolg de, door hen zo hoog gewaardeerde, schaduw zouden moeten missen, maar hunne gezondheid zeker niet zou worden bevorderd, want het is niet te ontken-nen, dat de boomen, vooral van der-gelijken omvang, de schadelijke uit-wasemingen van het grachtwater neutraliseeren. Om de aangevoerde redenen, vooral uit een hygiënisch oogpunt, verzoeken wij u beleefd, afwijzend te beschikken op het adres van de heeren Rooseboom en De Groot.'

Het College stelt de raad voor om advies in te winnen bij de openbare gezondheidscommissie. Raadslid Küller verklaart zich tegen de kap. 'Het is juist daar de plaats, waar bloemmarkt gehouden wordt en de boom beschut zoowel verkoopers als koopers door zijn schaduw tegen de brandende zonnestralen.' Ook het verhaal van de gezondheid gelooft Küller niet.

In oktober 1885 is er succes voor de bezwaarden, het kapverzoek van de heren Rooseboom en De Groot wordt afgewezen.

BOEK

Copijn 1763-2013

Tweehonderdvijftig jaar tuinlieden, boomkwekers, tuin- en landschapsarchitecten

Mariëtte Kamphuis heeft een imposant boek geschreven over wat de familie Copijn de afgelopen 250 jaar heeft betekend voor de ontwikkeling van het groene vak, in de breedste zin van het woord. Een prachtig ingebonden boek van 352 bladzijden. Ik beperk me tot het beschrijven van hoofdstuk 7 dat gaat over de boomchirurgie en boomverzorging.

Kamphuis beschrijft tot in detail de geschiedenis van de boomverzorging, die mede door het pionierswerk van de gebroeders Copijn is geworden tot waar ons vak nu voor staat, namelijk zorg voor bomen en duurzaam boombeheer. Veel van de beschreven onderwerpen zijn nooit eerder in boekvorm vastgelegd. Alleen al in dat opzicht hoort het boek thuis in de boekenkast van de boomverzorging.

Het boek is rijk geïllustreerd met beeldende foto's en de auteur heeft op minutieuze en objectieve wijze verwoord hoe het eigenzinnige bedrijf, en parallel hieraan de boomverzorging, zich heeft ontwikkeld. Hoofdstuk 7 gaat over de opkomst en ondergang van de boomchirurgie en de overgang naar het vak boomverzorging. Over de maatschappelijk behoefte om onze bomen te behoeden voor de schadelijke gevolgen voor bomen door verstedelijking. En ook over het bewustzijn, het belang van bomen voor het milieu en het belang van kennisdeling. Kamphuis heeft het ook over de toenemende behoefte aan kennis en vaardigheden vanuit gemeentelijke groenbeheerders. De durf en gedrevenheid om te investeren in de ontwikkeling van nieuwe verzorgingstechnieken, verplantingsmethoden en kennis op het gebied van boomtechnisch onderzoek.

Titel: Copijn 1763-2013
Ondertitel: Tweehonderdvijftig jaar tuinlieden, boomkwekers, tuin- en landschapsarchitecten
Hoofdauteur: Mariëtte Kamphuis
Eindredactie: Anne Mieke Backer
ISBN: 978-90-6906-045-3
Intekenprijs tot 1 juli 2014: € 39,90 daarna: € 45,-
Bestellen: Uitgeverij De Hef

Als oud-Copijner dacht ik veel te weten over de geschiedenis van het bedrijf. Dit hoofdstuk heeft in die zin mijn verwachtingen overtroffen. In het bijzonder de zorgvuldigheid, het oog voor kwaliteit en detail van de auteur. Dit boek is wat mij betreft een absolute aanrader voor iedere (aankomend) boomverzorging.

Colofon

39e jaargang, zomer 2014
Verschijnt 2x per jaar, oplage 3200 stuks
Redactie Annemiek van Loon, Hanna Hirsch
Hoofdredeacteur Corine van Dun
Vormgever Jet Westbroek
Aan dit nummer werkten mee:
Piet van der Eijk, Marjan van Elsland, Michel van Ingen, Bert Maes, Henk van Scherpenzeel, Huib Sneep, Frank Warendorf, Ada Wille

Overname van artikelen en berichten na overleg met de redactie.

Redactieadres Bomenstichting
Uiterwaardenstraat 308, 1079 DB Amsterdam
Telefoon 020-3306008
E-mail info@bomenstichting.nl
Website www.bomenstichting.nl
ING-bank IBAN NL51INGB0002108755

Drukker Drukkerij Atlas BV
Papier FSC Mix Credit Revive 50 White Silk 100 gr.

De Bomenstichting heeft tot doel de zorg en aandacht voor de bomen in de stad en op het platteland te bevorderen. Zij doet dit sinds 1970.

Beschermvrouwe
Hare Koninklijke Hoogheid
Prinses Beatrix der Nederlanden

Gered!

Spectaculaire boomverplaatsing

Een mammoetboom van 16 meter hoog met een kroon van 13 meter breed en een watercipres zijn in maart van dit jaar met succes 50 meter verplaatst. Piet Koen maakte de Bomenstichting al op 14 november 2005 attent op de dreigende kap van deze twee fraaie bomen aan de Lange Dreef in Driebergen. Kappen zou nodig zijn vanwege nieuwbouw. Brieven en artikelen in de krant leken geen effect te hebben. Tot grote vreugde van velen heeft de gemeente Utrechtse Heuvelrug uiteindelijk besloten om de bomen toch te sparen. De verplaatsing was een enorme operatie, alles is voorspoedig verlopen.

Foto: Edwin Koot

Verplaatsing van de mammoetboom door de firma Copijn

Stadsboomgaard Zutphen wordt gemeentelijk natuurmonument

In het vorige nummer van Bomennieuws heeft u kunnen lezen over de inzet van Alize Korf om de Stadsboomgaard in Zutphen te behouden en te beschermen. Ze was bang dat de 45 fruitbomen zomaar gekapt kunnen worden. Inmiddels heeft Korf bereikt dat het Zutphense college van B en W de Stadsboomgaard zal aanwijzen tot gemeentelijk natuurmonument! Hierdoor kunnen de bomen niet zonder vergunning worden gekapt. En met steun van Landschapsbeheer Gelderland en Kringloopwinkel HAND is de boomgaard met 27 bomen uitgebreid.

Foto: Alize Korf

Grootste lindenboomstoel van Nederland gered

In Rijen, achter een tankstation aan de Oude Rijksweg 111, staat een unieke linde: een boomstoel. Een boomstoel wordt gevormd door de scheuten van een niet meer aanwezige moederboom die tot volwassen bomen zijn uitgegroeid. Het woord is ontleend aan 'uitstoelen', het te voorschijn komen van stronkopslag. De bijzondere boom in Rijen heeft 17 vertakkingen en is waarschijnlijk ongeveer 120 jaar oud. De eerste foto van de boom dateert van 1954. De boomstoel is pas echt opgemerkt in het jaar 2000; toen is hij ook aangemeld bij de Bomenstichting. Vrij snel daarna zijn er plannen gemaakt om op de locatie een benzinestation te vestigen. De eerste schetsen van het station laten zien dat de benzinetanks binnen de kroonprojectie van de boom zouden komen. In goed overleg met de toekomstige exploitant van het tankstation, de heer Van Dorst, is het ontwerp toen aangepast, zodat deze bijzondere lindeboom gespaard zou blijven.

Na veel juridische procedures door verzet van een concurrent en ruim tien jaar verder is half februari van dit jaar de feestelijke opening van het benzinestation geweest, met veel aandacht voor de boomstoel.

Een video van de opening is te zien op www.nieuwsbreak.nl/nieuws/10552907

Foto: Frans Seelen